

Юрій ПРАДД,
доктор філологічних наук,
професор Таврійського
національного університету
ім. В.Вернадського

ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ ФРАЗЕОЛОГІЇ НА ШПАЛЬТАХ ЧАСОПИСУ «ДИВОСЛОВО»

До 60-річчя заснування журналу

Започаткував вивчення фразеології, як відомо, швейцарський лінгвіст Ш.Баллі, який ще на початку ХХ ст. у своїй праці «Нарис стилістики» (1905) і «Французька стилістика» (1909) увів розділ про фразеологію. Ш.Баллі резюмував, що коли в якомусь словосполученні кожна графічна одиниця втрачає частково або повністю своє значення і лише словосполучення в цілому зберігає чіткий смисл, то можна стверджувати, що маємо справу з фразеологічним виразом [11; 87].

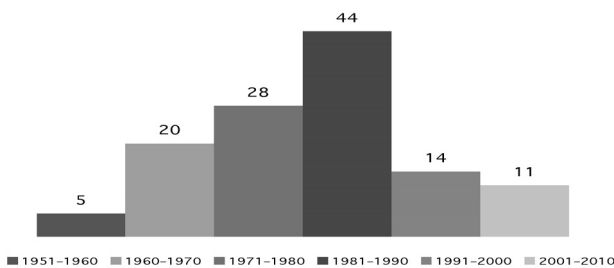
Ідея про доконечність виділення фразеології в окрему лінгвістичну дисципліну виникла наприкінці 20-х – на поч. 30-х рр. ХХ ст. Проф. Є.Поливанов, наприклад, із цього приводу писав, що фразеологія «займе відособлену і стійку позицію (як фонетика, морфологія і под.) у лінгвістичній літературі майбутнього» [73; 61].

Згодом, ґрунтуючись на теорії Ш.Баллі, свою фразеологічну концепцію розробив акад. В.Виноградов, який і поставив питання про фразеологію як окрему лінгвістичну дисципліну [22], [21], [23].

В утвердженні фразеології як осібною лінгвістичною дисципліною в Україні важливу роль відіграли наукові праці з теоретичних і практичних проблем фразеології, які почали друкуватися на сторінках журналу «Дивослово», що виходить із березня 1951 р. під назвою «Українська мова в школі». За час свого існування часопис опублікував понад 100 праць фразеологічної проблематики (кількісну характеристику цих публікацій за 1951–2010 рр. див. на гістограмі 1).

Гістограма 1

**Кількісна характеристика праць із фразеології,
опублікованих на сторінках часопису «Дивослово»
протягом 1951–2010 рр.**

Зупинімося докладніше на здобутках української фразеології в різні періоди розвитку і становлення та на місці й ролі часопису «Дивослово» в цьому важливому процесі.

Хоча визначення періодів, їхніх меж – проблема надскладна, адже межі будь-якої періодизації певною мірою умовні, все-таки спробуємо виокремити в історії вивчення української фразеології три періоди: 1) підготовчий (50–60-ті рр. ХХ ст.) – обґрунтування основних понять фразеології, описання стилістичного використання фразеологізмів у художніх текстах тощо; 2) структурно-семантичне описання фразеології (70–80-ті рр. ХХ ст.) – систематизація фразеологічного матеріалу за структурою, семантикою, граматичними і стилістичними параметрами; 3) функціональне вивчення фразеології (90-ті рр. ХХ ст. – ХХІ ст.) – комплексне дослідження фразеології в прагматичному, культурологічному, ідео-

графічному та інших аспектах із залученням досягнень наук, які досліджують людський феномен.

Перша фразеологічна праця в Україні побачила світ у 1952 р. під назвою «Нариси з української фразеології (з російсько-українськими паралелями): Приймникові конструкції» І.Чередниченка, яка, як зауважує сам автор у передмові, мала «нормативно-довідкове призначення» [105; 7]. Під час написання «Нарисів...» перед проф. І.Чередниченком стояло непросте завдання – «розглянути найважливіші факти і явища української фразеології в порівнянні з російською <...> бо фразеологічні багатства української мови не тільки ще не вивчені, а навіть і не зібрані» [105; 5].

Що ж до часопису «Українська мова в школі», то протягом 1951–1967 рр. (до виходу у світ у січні 1967 р. першого числа журналу «Мовознавство») він залишався єдиним періодичним виданням в Україні, в якому друкувалися статті з актуальних проблем мовознавства загалом та фразеології зокрема.

До перших праць із фразеології, опублікованих у журналі, належать наукові розвідки Н.Крижанівської «Фразеологічні звороти в романі П.Мирного «Хіба ревуть воли, як ясла повні»» [46], В.Шадури «Лексика і фразеологія поезій П.Г.Тичини» [106], Г.Сенчука «Фразеологічні вирази в творах Олекси Тесленка» [80], у яких досліджується стилістичне використання фразеологізмів у творчості окремих письменників або ж в окремих творах (до речі, повні бібліографічний і тематичний покажчики публікацій із проблем фразеології, уміщених у журналі «Дивослово» протягом 1951–2005 рр., див.: [77]).

Треба наголосити на тому, що в 50-ті рр. ХХ ст. фразеологізми вивчають здебільшого або на матеріалі художньої літератури (причому до фразеологізмів залічують ще й інші подібні сталі звороти: прислів'я, приказки, афоризми, порівняння та ін., які, власне, і становлять основу цих досліджень), або паралельно з лексикою, а тому більшість робіт і мають назву на кшталт «Лексика і фразеологія <...> твору <...>», причому проблеми, пов'язані з дослідженням лексики, явно домінують над вивченням проблем фразеології.

60-ті рр. ХХ ст. характеризуються тим, що на сторінках часопису «Українська мова в школі», який із січня 1963 р. почав виходити під назвою «Українська мова і література в школі», з'являються праці українських учених з описом семантики фразеологізмів: «Предмет фразеології та семантичні типи фразеологізмів» Г.Удовиченка [91], «Фразеологічні синоніми і варіанти» А.Матвієнко [51]; їхнього компонентного складу: «Лексичний склад українсько-російських фразеологічних відповідників» Г.Мукан [68]; граматичних особливостей: «Займенникові фразеологізми» О.Масюкевич [50], «Структура і синтаксична роль фразеологізмів» Г.Мукан [69].

Журнал публікує кілька статей методичного характеру з порадами щодо використання фразеологічних скарбів і на уроках, і в позаурочний час: «Робота з фразеології на уроках української мови в середній школі»

С.Кестель [40], «Матеріали для позакласної роботи з фразеології» Є.Чак [101], [102], «Збагачення мови учнів фразеологізмами» М.Демського [31], «Про лексико-фразеологічну роботу на уроках» М.Дорошенко [36].

На сторінках часопису «Українська мова в школі» у другій пол. 50-х – на поч. 60-х років ХХ ст. надруковано також низку праць із теоретичних проблем фразеології російських мовознавців, як-от: «Фразеологічні вирази» А.Рожанського [76], «Про народну фразеологію» Б.Ларіна [48], «Про вживання терміна “фразеологія”» К.Горбачевича [28], «Про природу і характер фразеологічних одиниць» О.Бабкіна [10]. Щоправда, усі вони, окрім статті Б.Ларіна, базуються на російському ілюстративному матеріалі, а отже, не враховують специфіки української фразеології.

У другій пол. 60-х рр. ХХ ст. відбувається становлення одразу двох напрямів в українській фразеографічній практиці: 1) написання праць навчально-методичного характеру; 2) укладання тлумачних фразеологічних словників. Їх в Україні створила започаткувала Н.Батюк, уклавши невеличкий обсягом (близько 1100 одиниць) «Фразеологічний словник» [12]. Він, за задумом самої авторки, мав слугувати вчителю довідником, бо в ньому подано тлумачення найвлучніших і найпоширеніших фразеологізмів, зафіксованих у художніх творах, які вивчають у середній школі. Тому закономірно, що в журналі «Українська мова і література в школі» відразу після публікації словника з'являється рецензія на цю працю, у якій Є.Чак зазначає: «Лід рушив. Цей фразеологізм означає, що зроблено перший крок, покладено початок. Саме так можна сказати про щойно видану працю Н.Батюк. Потреба у створенні кваліфікованого тлумачного довідника в галузі української фразеології особливо гостро відчувається останнім часом» [103; 83].

Найвагомішим фразеографічним доробком кінця 60-х рр. ХХ ст. є, безперечно, «Словник українських ідіом» Г.Удовиченка [92] – найповніше зібрання фразеологічного складу української мови на той час (реєстр словника налічує понад 2 тис. одиниць). Автор подає граматичну, семантичну і стилістичну характеристики реєстрових фразеологізмів. Словник має широку ілюстративну частину, яка розкриває функціонування фразеологізмів у текстах, що належать до різних функціональних стилів літературної мови, характеризує варіантні, синонімічні, антонімічні, полісемічні можливості фразеологічного складу української мови.

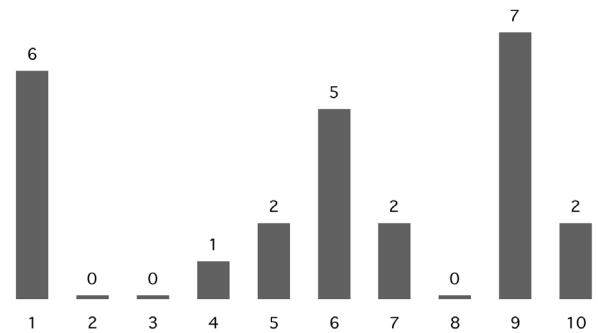
Добре, що і ця праця не залишилася поза увагою часопису «Українська мова і література в школі», адже «укладач “Словника українських ідіом” Г.Удовиченко, – як слушно зауважує в рецензії на це видання Є.Чак, – виконав велику за обсягом роботу, зібравши та осмисливши багатий фактичний матеріал» [103; 87].

Хотілося б звернути особливу увагу ще на одну статтю, опубліковану в журналі у другій пол. 60-х рр. ХХ ст. Мова йде про розвідку Н.Москаленко «З історії дослідження української фразеології» [66], у якій зроблено першу спробу схарактеризувати здобутки української фразеології за час, що минув після опублікування відомих праць В.Виноградова (про них уже згадувалося вище), а також окреслити в найзагальніших рисах найближчу перспективу розвитку української фразеології.

Загалом у 50–60-ті рр. ХХ ст. часопис опублікував 25 наукових праць із фразеологічної проблематики, які стали основою для подальшого наукового вивчення української фразеології (тематичну характеристику праць, опублікованих протягом 1951–1970 рр., див. на гістограмі 2).

Гістограма 2

Тематична характеристика праць із фразеології, опублікованих на сторінках часопису «Українська мова і література в школі» протягом 1951–1970 рр.

1 – загальні проблеми фразеології; 2 – проблеми фразеотворення; 3 – характеристика компонентного складу ФО; 4 – семантична характеристика ФО; 5 – граматична характеристика ФО; 6 – стилістична характеристика ФО; 7 – історична фразеологія; 8 – порівняльна і зіставна фразеологія; 9 – методика викладання фразеології в школі; 10 – рецензії на фразеологічні та фразеографічні праці.

70-ті роки ХХ ст. прикметні тим, що розпочався новий етап у дослідженні української фразеології – систематизація фразеологічного матеріалу за структурно-семантичними, граматичними і стилістичними параметрами.

Особливий резонанс у науковій громадськості на початку 70-х років ХХ ст. викликали монографія Л.Скрипник «Фразеологія української мови» [86], четверта книга колективної праці «Сучасна українська літературна мова: Лексика і фразеологія» за редакцією акад. І.Білодіда, у якій розділ «Фразеологія» написала теж Л.Скрипник [73], «Українсько-російський і російсько-український фразеологічний словник» І.Олійника та М.Сидоренка [71].

У працях Л.Скрипник уперше в українському мовознавстві так вичерпно висвітлені найактуальніші теоретичні та прикладні аспекти української фразеології: об'єкт і завдання фразеології, її класифікаційні схеми, структурно-граматичні типи і компонентний склад фразеологізмів, системні зв'язки у сфері фразеології, її джерела в тісному зв'язку з історією, культурою і побутом народу, історія систематизації фразеологічного матеріалу в основних фольклористичних, лексикографічних і фразеографічних працях, починаючи від зібрання Климентія Зиновієва до з'яви «Словника українських ідіом» Г.Удовиченка.

Л.Скрипник не обмежується описом здобутків фразеології як лінгвістичної дисципліни, а чітко й послідовно формулює тематику можливих фразеологічних розвідок на майбутнє, окреслює межі окремих проблем і т.ін. (див. рецензії на праці цієї авторки, опубліковані в журналі «Українська мова і література в школі»: [39], [24]).

У 1971 р. побачив світ «Українсько-російський і російсько-український фразеологічний словник»

І.Олійника та М.Сидоренка, у якому в алфавітному порядку наведено 7 тис. українських та 6,5 тис. російських фразеологізмів із найуживанішими лексикограматичними варіантами, вказівкою на функціонально-стилістичне та емоційно-оцінне значення [71]. Н.Москаленко у рецензії на цю працю на сторінках часопису «Українська мова і література в школі» зазначила, що «філологи одержали солідну систематизовану збірку фразеологізмів. Викладачі вузів і вчителі зможуть використати словник і для розвитку мови, і при аналізі різних граматичних явищ, і як цінний довідник. Працівники преси, перекладачі мають достатньо повний перекладний словник, що прискорить і полегшить їхню повсякденну роботу» [67; 93].

Наприкінці 60-х – на поч. 70-х рр. ХХ ст. у Харківському університеті під керівництвом проф. Ф.Медведева почав формуватися перший в Україні науковий центр із проблем вивчення української фразеології. Окрім праць самого проф. Ф.Медведева, дедалі частіше з'являються праці його учнів, зокрема й кандидатські дисертації Л.Авксентьєва, В.Ужченка. Згодом побачила світ і його власна книжка «Українська фразеологія. Чому ми так говоримо» [57], в основу якої «покладено лекції, читані автором на філологічному факультеті Харківського університету» [57; 3].

Серед найвагоміших здобутків українських учених у 80-ті рр. ХХ ст. – монографія М.Алефіренка «Теоретичні питання фразеології» [7], навчальний посібник Л.Авксентьєва «Сучасна українська мова: Фразеологія» [4], рецензії на які публікує часопис «Українська мова і література в школі».

Монографія М.Алефіренка присвячена загально-теоретичним проблемам фразеології: сутність фразеології, місце в мовній системі, взаємодія фразеологізмів з одиницями різних мовних рівнів тощо. Одним із фундаментальних положень цієї праці є твердження М.Алефіренка, слідом за М.Демським, про окремий фразеологічний мовний рівень, скрупульозне описання підстав для його виділення. Автор показує, що фразеологічне значення охоплює, окрім денотативного і сигніфікативного компонентів, які властиві лексичному значенню, ще й конотативний компонент. Чимало уваги в монографії приділяється особливостям семантико-граматичної категоризації фразеологізмів, взаємодії фразеологічних і синтаксичних одиниць (див. рецензію на працю М.Алефіренка в часописі «Українська мова і література в школі»: [49]).

У 80-ті рр. ХХ ст. відчувалася гостра потреба в навчальних посібниках із фразеології української мови, а тому праця Л.Авксентьєва була на часі. Автор зосереджується на досягненнях у галузі фразеології в 50–70-ті рр. ХХ ст., особливо на здобутках у дослідженні її теоретичних проблем і внеску в цю важливу справу українських мовознавців. Докладно описано основні диференційні ознаки фразеологізмів, типи їхніх класифікацій, системні зв'язки у сфері фразеології, структурно-граматичні типи фразеологізмів тощо. Оригінальним є розділ про історію описання фразеологічного матеріалу в лексикографічних і фольклористичних працях, засади укладання фразеологічного словника української мови. Окрім того, автор подає зразки словникових статей для фразеологічного словника. До сказаного слід до-

дати, що посібник Л.Авксентьєва, виданий у 1983 р., як і друге видання 1988 р. зі змінами та доповненнями [4] (рецензію на друге видання праці Л.Авксентьєва див. у журналі «Українська мова і література в школі»: [6]), і тепер є важливим джерелом знань у царині фразеологічної науки для освітян.

Особно слід сказати про досягнення українських учених у 80-ті рр. ХХ ст. в галузі фразеографії, які також не залишилися поза увагою часопису «Українська мова і література в школі». Так, 1984 р. з'являється «Фразеологічний словник української мови» у двох томах Г.Удовиченка, у якому налічується близько 7,5 тисяч одиниць [93]. Як слушно зауважує в рецензії на цю працю відомий фразеолог В.Мокієнко, «це поки що найповніший фразеологічний словник східнослов'янської фразеології» [65].

Фразеологізми в словнику розміщені в алфавітному порядку, позначені граматичними, функціональними, стилістичними ремарками. До кожного фразеологізму подано тлумачення, підтвержене ілюстраціями з художньої літератури або газетно-журнальних статей. У словникову статтю автор вводить не тільки конкретний описуваний фразеологізм, а й цілу низку варіантів і синонімів, посилання на вже описані фразеологізми.

Друга пол. 80-х рр. ХХ ст. ознаменувалася виходом у світ «Словника фразеологічних синонімів» авторів М.Коломійця і Є.Регушевського [45], у якому подається понад 300 рядів фразеологічних синонімів – фразеологізмів, що тотожні чи близькі між собою значенням. Довідник розрахований насамперед на вчителів та учнів середньої школи, хоч, звичайно, ним послуговуються учені й усі, хто цікавиться фразеологічним багатством української мови.

Словник подає коментарі семантико-стилістичного та граматичного характеру і до синонімічного ряду фразеологізмів загалом, і, за потреби, до окремих фразеологізмів, що входять у ряд; досить повно характеризує явище варіантності у фразеологічній системі української мови; ілюструє реальне функціонування фразеологізмів в українській мові (див. рецензію в журналі: [27]).

На сторінках часопису «Українська мова і література в школі» у 70–80-ті рр. ХХ ст., окрім рецензій, згаданих вище, і далі виходять статті про різні аспекти дослідження української фразеології (тематичну характеристику праць, опублікованих протягом 1971–1990 рр. див. на гістограмі 3).

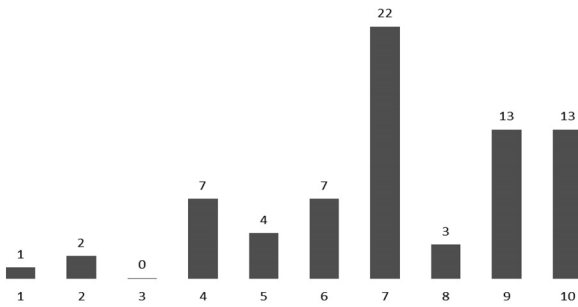
Наприкінці 60-х рр. ХХ ст. Л.Скрипник започаткувала в журналі «Мовознавство» рубрику «Із таємниць фразеології», що в 70–80 рр. поступово перейшла на сторінки часопису «Українська мова і література в школі». Тут друкуються історико-етимологічні розвідки про окремі фразеологізми, що функціонують в українській мові, таких відомих мовознавців, як Я.Спричак [87], Л.Скрипник [83], [82], М.Демський [30], [32], [34], [29], [33], Ф.Медведев [55], [53], [56], [52], [54], В.Мокієнко [59], [60], [62], [64], [63], [61], В.Ужченко [98], [96], [97] та ін.

Як і раніше, у центрі уваги українських мовознавців перебували семантичний і стилістичний аспекти дослідження фразеологізмів, серед яких варто найперше назвати праці Л.Скрипник «Синоніміка у фразеології» [84], Л.Авксентьєва «Про полісемію фразео-

логічних одиниць сучасної української літературної мови», «Особливості семантики сучасної української мови» [2], [1], М.Демського «Фраземна паронімія» [35], Г.Іжакевич «Стилістична класифікація фразеологізмів» [38], Н.Бабич «Стилістика фразеологічних одиниць» [8], І.Гнатюк «Деякі особливості використання фразеологізмів у мові сучасної художньої прози» [26] та ін., що друкує журнал у 70–80-ті рр. ХХ ст.

Гістограма 3

**Тематична характеристика праць із фразеології,
опублікованих на сторінках часопису
«Українська мова і література в школі»
протягом 1971–1990 рр.**

1 – загальні проблеми фразеології; 2 – проблеми фразеотворення; 3 – характеристика компонентного складу ФО; 4 – семантична характеристика ФО; 5 – граматична характеристика ФО; 6 – стилістична характеристика ФО; 7 – історична фразеологія; 8 – порівняльна і зіставна фразеологія; 9 – методика викладання фразеології в школі; 10 – рецензії на фразеологічні та фразеографічні праці.

Майже вдвічі збільшилася порівняно з 1951–1970 рр. кількість публікацій із методики вивчення фразеології в середній школі (з 7 до 13 статей) (див., наприклад, праці М.Коломійця [42], [43], Я.Януш [108], В.Ужченка [98], Н.Бабич [9] та ін.), у сім разів – рецензій на здобутки українських учених у галузі фразеології та фразеографії (з 2 до 13 статей) (про них мова йшла вище).

Загалом, як видно з гістограми 1, кількість праць із фразеологічної проблематики, опублікованих у журналі «Українська мова і література в школі» протягом 1971–1990 рр., помітно збільшилася порівняно з 1951–1970 рр. (з 25 до 41 статті), щоправда, за рахунок історико-етимологічних зауваг до конкретних фразеологізмів (22 статті з 41).

У 90-ті роки ХХ ст. розпочався новий період в історії дослідження української фразеології – комплексного аналізу фразеологічного складу мови в прагматичному, культурологічному, ідеографічному та інших аспектах із широким залученням досягнень наук, які вивчають людський феномен.

Набуття Україною статусу незалежності позначилося й на вивченні фразеології, адже в добу відродження національної культури будь-якого народу зростає інтерес до своїх національних коренів. Уже в 1991 р. на сторінках часопису з'являється стаття В.Ужченка про весільні фразеологізми [95], у яких, неначе в дзеркалі, відображається психологія, побут і вдача українців, суспільне життя, природа. Далі автор розглядає кілька конкретних фразеологізмів, пов'язаних з українськими весільними обрядами, які мають вікові традиції і які нашим сучасникам не зовсім зрозумілі.

Згодом журнал, який із 1994 р. почав виходити під назвою «Дивослово», друкує праці Г.Онкович «Фразеологізми як національно-культурний компонент українознавства» [72], О.Рогач «Відтінніми фразеологізми», «Етнос. Мова. Фразеологізми» [74], [75], Т.Свердан «Народна фразеологія та екологічна свідомість українців» [78], В.Васильченка «Омонімія компонентів фразеологічних одиниць: етнокультурний контекст» [16], «Фразеологізми шлюбної обрядовості» [17], [18], у яких автори для ґрунтовнішого аналізу фразеологічного матеріалу широко залучають інші науки – етнографію, культурологію, українознавство тощо.

Чимало уваги «Дивослово» протягом 1991–2010 рр. приділяє проблемам вивчення фразеології в середній школі. Журнал друкує статті Л.Кожуховської «Урок з фразеології в 9 класі (на матеріалі “Енеїди” І.Котляревського)» [41], В.Теклюк «Вивчення фразеології в 5 класі» [88], О.Тесленко «Міжпредметні зв'язки як дидактична умова підвищення рівня знань учнів з фразеології» [90], Н.Бондаренко «Фразеологізми, їх лексичне значення. Вживання фразеологізмів у мовленні (5 клас)» [15], А.Золотарьової «Роль фразеологізмів у мовленні учнів (Урок – круглий стіл у 10 класі)» [37] та ін.

Окремо слід наголосити на тому, що абсолютна більшість публікацій, розміщених у журналі протягом 1991–2010 рр., на відміну від попередніх чотирьох десятиріч, містить методичні рекомендації щодо вивчення фразеології, адресовані учителям української словесності (див., наприклад, зазначені вище праці В.Васильченка, Г.Онкович, О.Рогач та ін.).

Семантична характеристика, синтаксична структура і компонентний склад фразеологізмів – предмет дослідження у працях З.Бичка [13], В.Герасимчук [25], М.Коломійця [44], Т.Свердан [78], В.Теклюк [89], опублікованих у «Дивослові» наприкінці ХХ – на поч. ХХІ ст.

Традиційно часопис і далі ознайомлює своїх читачів із новими фразеологічними і фразеографічними працями, друкуючи рецензії на них. Особливої уваги заслуговує рецензія І.Муромцева й Л.Савченко на посібник В.Ужченка «Вивчення фразеології в середній школі» [94], у якому «автор пропонує цікаві способи засвоєння української фразеології школярами» [70]. До сказаного рецензентами треба додати, що це перша подібна праця в Україні, в якій йдеться про вивчення фразеології на уроках української мови й літератури, розширення фразеологічних знань учнів у позакласній роботі, пропонуються варіанти дослідницьких завдань із фразеології для школярів. На жаль, посібник, виданий у 1990 р., став нині бібліографічною рідкістю, хоча зовсім не втратив своєї актуальності й у ХХІ ст.

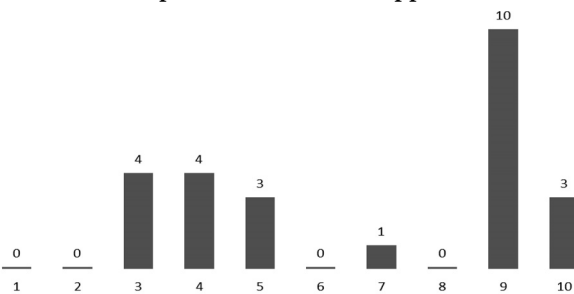
Серед рецензійних праць, розміщених у «Дивослові» в 90-ті рр. ХХ ст., – ґрунтовна рецензія В.Ужченка на академічне видання «Фразеологічного словника української мови» у двох книгах [100], «найповніший словник тлумачного типу не тільки серед українських, але й серед усіх словників східнослов'янської фразеології» [99].

Безумовно, з'яві цієї фундаментальної праці передувала ґрунтовна підготовча робота науковців протягом майже двох десятиріч: обговорення концепції словника, добір фактичного матеріалу, визначення основних формул тлумачення значень фразеологізмів тощо. Особливу роль (і це підтвердив час) у роботі над

словником відіграли праці Л.Юрчук «Теоретичні засади реєстру Фразеологічного словника української мови» [107] та В.Білоноженко, І.Гнатюк «Функціонування та лексикографічна розробка українських фразеологізмів», де перші два розділи присвячені обґрунтуванню основних моделей тлумачення фразеологізмів з урахуванням специфіки фразеологічного значення, а також структури, синтаксичних функцій, парадигматики та особливостей функціонування їх [14].

Протягом 1991–2010 рр. часопис «Дивослово» друкує розвідки й про інші аспекти дослідження української фразеології (докладно про тематичну характеристику праць, опублікованих за цей період, див. на гістограмі 4).

Гістограма 4
Тематична характеристика праць із фразеології, опублікованих на сторінках часопису «Дивослово» протягом 1991–2010 рр.

1 – загальні проблеми фразеології; 2 – проблеми фразеотворення; 3 – характеристика компонентного складу ФО; 4 – семантична характеристика ФО; 5 – граматична характеристика ФО; 6 – стилістична характеристика ФО; 7 – історична фразеологія; 8 – порівняльна і зіставна фразеологія; 9 – методика викладання фразеології в школі; 10 – рецензії на фразеологічні та фразеографічні праці.

Висловлені вище міркування дають підстави зробити висновки:

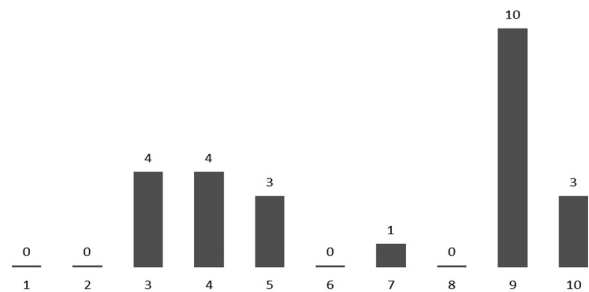
1. Праці українських учених, опубліковані на сторінках часопису «Дивослово» протягом 1951–2010 рр., відіграли важливу роль у становленні фразеології як науки і навчальної дисципліни в Україні;

2. Оскільки журнал найперше розрахований на вчителів української словесності, то закономірно, що 30 із 122 опублікованих статей (фактично кожна чет-

верта) безпосередньо присвячені проблемам вивчення фразеології в школі.

Історичні аспекти фразеології, які мають теж неабияке значення для вивчення фразеології у шкільному курсі рідної мови, в позакласній роботі, – предмет уваги вчених у 25 наукових розвідках (докладно про тематичну характеристику праць див. на гістограмі 5).

Гістограма 5
Тематична характеристика праць із фразеології, опублікованих на сторінках часопису «Українська мова і література в школі» протягом 1951–2010 рр.

1 – загальні проблеми фразеології; 2 – проблеми фразеотворення; 3 – характеристика компонентного складу ФО; 4 – семантична характеристика ФО; 5 – граматична характеристика ФО; 6 – стилістична характеристика ФО; 7 – історична фразеологія; 8 – порівняльна і зіставна фразеологія; 9 – методика викладання фразеології в школі; 10 – рецензії на фразеологічні та фразеографічні праці.

3. Варто наголосити на тому, що знаковими для української фразеологічної науки були праці Н.Бабич, Н.Москаленко, Г.Удовиченка, Є.Чак, видрукувані в часописі в 50–60-ті рр. ХХ ст., Л.Авксентьєва, М.Демського, Ф.Медведева, В.Мокієнка, В.Ужченка – у 70–80-ті рр. ХХ ст., В.Васильченка, Т.Свердан, В.Теклюк – у 90-ті рр. ХХ – 10-ті рр. ХХІ ст.

4. У 1994 р. часопис «Українська мова і література в школі» не лише змінив свою назву на «Дивослово», а й свій статус, бо тепер у його назві є підзаголовок «Українська мова й література в навчальних закладах», а це означає, що праці з фразеологічної проблематики розраховані й на викладачів вищої школи, докторантів та аспірантів, вони присвячені і практичним, і теоретичним проблемам української фразеології.

Література

1. Авксентьєв Л. Особливості семантики фразеологічних одиниць сучасної української мови // Українська мова і література в школі. – 1986. – № 3. – С. 29–32.
2. Авксентьєв Л. Про полісемію фразеологічних одиниць сучасної української літературної мови // Українська мова і література в школі. – 1981. – № 12. – С. 50–52.
3. Авксентьєв Л. Сучасна українська мова: Фразеологія. – 2-ге вид., допов. і переробл. – Х., 1988.
4. Авксентьєв Л. Сучасна українська мова: Фразеологія. – Х., 1983.
5. Авксентьєв Л., Калашник В., Ужченко В. Фразеологія сучасної української мови: навч. посіб. – Х., 1977.
6. Алефіренко М., Авксентьєв Л. Сучасна українська мова: Фразеологія. – 2-ге вид., допов. і переробл. // Українська мова і література в школі. – 1990. – № 7. – С. 91–93.
7. Алефіренко М. Теоретичні питання фразеології. – Х., 1987.
8. Бабич Н. Стилістика фразеологічних одиниць // Українська мова і література в школі. – 1979. – № 11. – С. 17–22.
9. Бабич Н. Фразеологізми в мовленні учнів // Українська мова і література в школі. – 1985. – № 9. – С. 43–47.
10. Бабкін О. Про природу і характер фразеологічних одиниць // Українська мова в школі. – 1962. – № 3. – С. 11–16.
11. Балли Ш. Французская стилистика / пер. с франц. К.Долинина. – Москва, 1961.
12. Батюк Н. Фразеологічний словник. – К., 1966.
13. Бичко З. Іншомовна фраземіка в епістолярії Лесі Українки // Дивослово. – 1999. – № 2. – С. 64.
14. Білоноженко В., Гнатюк І. Функціонування та лексикографічна розробка українських фразеологізмів. – К., 1989.

15. Бондаренко Н. Фразеологізми, їх лексичне значення. Вживання фразеологізмів у мовленні (5 клас) // Дивослово. – 2004. – № 9. – С. 37–38.
16. Васильченко В. Омонімія компонентів фразеологічних одиниць: етнокультурний контекст // Дивослово. – 2009. – № 12.
17. Васильченко В. Фразеологізми шлюбної обрядовості // Дивослово. – 2010. – № 5. – С. 31–35.
18. Васильченко В. Фразеологізми шлюбної обрядовості // Дивослово. – 2010. – № 10. – С. 50–54.
19. Вирган І., Пилинська М. Російсько-український словник сталих виразів / за ред. М.Наконечного. – Х., 2009.
20. Вирган І., Пилинська М. Російсько-український фразеологічний словник // Прапор. – 1971. – № 10. – С. 112.
21. Виноградов В. Об основных типах фразеологических единиц в русском языке // Академик А.А.Шахматов (1864–1920): Сб. ст. и мат. / под ред. С.Обнорского. – Москва; Ленинград, 1947. – С. 339–364.
22. Виноградов В. Основные понятия русской фразеологии как лингвистической дисциплины // Труды юбилейной научной сессии Ленинградского гос. ун-та: Секция филол. наук. – Ленинград, 1946. – С. 45–69.
23. Виноградов В. Русский язык. Грамматическое учение о слове. – Москва; Ленинград, 1947 (посил. на вид.: Виноградов В. Основные типы фразеологических единиц в русском языке // Виноградов В. Русский язык. Грамматическое учение о слове: 2-е изд. – Москва, 1972. – С. 23–30).
24. Ганич Д. Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія: [рецензія] // Українська мова і література в школі. – 1974. – № 6. – С. 89–93.
25. Герасимчук В. Власні імена в українських фразеологізмах // Дивослово. – 2005. – № 4. – С. 43–47.
26. Гнатюк І. Деякі особливості використання фразеологізмів у мові сучасної художньої прози // Українська мова і література в школі. – 1981. – № 9. – С. 62–64.
27. Гнатюк І., Коломієць М.П., Регушевський Є.С. Словник фразеологічних синонімів: [рецензія] // Українська мова і література в школі. – 1989. – № 12. – С. 67–69.
28. Горбачевич К. Про вживання терміна фразеологія // Українська мова в школі. – 1962. – № 3. – С. 8–11.
29. Демський М. 13 скарбів фразеології // Українська мова і література в школі. – 1983. – № 12.
30. Демський М. Битий шлях // Українська мова і література в школі. – 1980. – № 4. – С. 75–76.
31. Демський М. Збагачення мови учнів фразеологізмами // Українська мова і література в школі. – 1969. – № 3. – С. 57–60.
32. Демський М. Лити воду на колесо // Українська мова і література в школі. – 1981. – № 12. – С. 62–63.
33. Демський М. Рання пташка пшеничку клює // Українська мова і література в школі. – 1985. – № 1. – С. 65–67.
34. Демський М. Три мішки гречаної вовни... // Українська мова і література в школі. – 1983. – № 12. – С. 68–71.
35. Демський М. Фраземна паронімія // Українська мова і література в школі. – 1988. – № 1. – С. 28–32.
36. Дорошенко М. Про лексико-фразеологічну роботу на уроках // Українська мова і література в школі. – 1969. – № 5. – С. 54–57.
37. Золотарьова А. Роль фразеологізмів у мовленні учнів (Урок – круглий стіл у 10 класі) // Дивослово. – 2008. – № 2. – С. 17–20.
38. Іжакевич Г. Стилістична класифікація фразеологізмів // Українська мова і література в школі. – 1971. – № 10. – С. 13–21.
39. Карпова В., Олійник С. Л.Г.Скрипник. Фразеологія української мови: [рецензія] // Українська мова і література в школі. – 1973. – № 10. – С. 88–91.
40. Кестель С. Робота з фразеології на уроках української мови в середній школі // Українська мова в школі. – 1961. – № 5. – С. 47–53.
41. Кожуховська Л. Урок з фразеології в 9 класі (на матеріалі «Енеїди» І.Котляревського) // Дивослово. – 1999. – № 4. – С. 30–32.
42. Коломієць М. Лексико-фразеологічні вправи // Українська мова і література в школі. – 1974. – № 3. – С. 75–76.
43. Коломієць М. Робота з лексико-фразеологічними синонімами під час вивчення іменника // Українська мова і література в школі. – 1975. – № 10. – С. 75–80.
44. Коломієць М. Фразеологічна синоніміка мови творів Т.Шевченка // Українська мова і література в школі. – 1992. – № 3–4. – С. 40–43.
45. Коломієць М., Регушевський Є. Словник фразеологічних синонімів. – К., 1988.
46. Крижанівська Н. Фразеологічні звороти в романі П.Мирного «Хіба ревуть воли, як ясла повні» // Українська мова в школі. – 1956. – № 1. – С. 37–40.
47. Ларин Б. Очерки по фразеологии // Очерки по лексикологии, фразеологии и стилистике: Ученые записки Ленинградского гос. ун-та. – Ленинград, 1956. – № 198.
48. Ларин Б. Про народну фразеологію // Українська мова в школі. – 1959. – № 5. – С. 30–36.
49. Лисиченко Л., Тимченко І. Алефіренко М.Ф. Теоретичні питання фразеології: [рецензія] // Українська мова і література в школі. – 1988. – № 8. – С. 77–78.
50. Масюкевич О. Займенникові фразеологізми // Українська мова в школі. – 1962. – № 4. – С. 12–22.
51. Матвієнко А. Фразеологічні синоніми і варіанти // Українська мова і література в школі. – 1965. – № 8. – С. 16–20.
52. Медведєв Ф. Альфа і омега. Відставної кози барабанщик // Українська мова і література в школі. – 1983. – № 2. – С. 74.
53. Медведєв Ф. Місце під сонцем // Українська мова і література в школі. – 1981. – № 11. – С. 75.
54. Медведєв Ф. Молода гвардія // Українська мова і література в школі. – 1984. – № 2. – С. 73.
55. Медведєв Ф. Праця Пенелопи, вірність Пенелопи // Українська мова і література в школі. – 1981. – № 9. – С. 65.
56. Медведєв Ф. Синій птах // Українська мова і література в школі. – 1982. – № 2. – С. 72–73.
57. Медведєв Ф. Українська фразеологія. Чому ми так говоримо. – Х., 1977.
58. Мітрохіна Л., Прадід Ю. Здобутки української фразеології // Східнослов'янські мови в їх історичному розвитку: Зб. наук. праць, присвячений 100-річчю від дня народження С.П.Самійленка. – Запоріжжя, 2006. – С. 89–100.
59. Мокієнко В. Відкладати в довгий ящик // Українська мова і література в школі. – 1982. – № 9. – С. 69–71.

60. Мокієнко В. Груші на вербі // Українська мова і література в школі. – 1984. – № 5. – С. 55–57.
61. Мокієнко В. Класти зуби на полицю // Українська мова і література в школі. – 1987. – № 2. – С. 73–75.
62. Мокієнко В. Мати Лада і Диво дивнеє // Українська мова і література в школі. – 1984. – № 8. – С. 76–78.
63. Мокієнко В. Ні кола ні двора // Українська мова і література в школі. – 1985. – № 8.
64. Мокієнко В. Ні роду ні племені // Українська мова і література в школі. – 1984. – № 10. – С. 63–65.
65. Мокієнко В. Удовиченко Г.М. Фразеологічний словник української мови: [рецензія] // Українська мова і література в школі. – 1985. – № 6. – С. 67–68.
66. Москаленко Н. З історії дослідження української фразеології // Українська мова і література в школі. – 1967. – № 10. – С. 22–26.
67. Москаленко Н. І.С.Олійник, М.М.Сидоренко. Українсько-російський і російсько-український фразеологічний словник: [рецензія] // Українська мова і література в школі. – 1971. – № 11. – С. 90–93.
68. Мукач Г. Лексичний склад українсько-російських фразеологічних відповідників // Українська мова і література в школі. – 1966. – № 9. – С. 24–26.
69. Мукач Г. Структура і синтаксична роль фразеологізмів // Українська мова і література в школі. – 1968. – № 5. – С. 13–20.
70. Муромцев І., Савченко Л. В.Д.Ужченко. Вивчення фразеології в середній школі: [рецензія] // Українська мова і література в школі. – 1992. – № 2. – С. 88–89.
71. Олійник І., Сидоренко М. Українсько-російський і російсько-український фразеологічний словник. – К., 1971.
72. Онкович Г. Фразеологізми як національно-культурний компонент українознавства // Дивослово. – 1994. – № 9. – С. 12–16.
73. Поливанов Е. Введение в языкознание для востоковедных вузов. – Ленинград, 1928.
74. Рогач О. Відетнонімні фразеологізми // Дивослово. – 1997. – № 4. – С. 15–19.
75. Рогач О. Етнос. Мова. Фразеологізми // Дивослово. – 1998. – № 9. – С. 14–15.
76. Рожанський А. Фразеологічні вирази // Українська мова в школі. – 1956. – № 2. – С. 17–21.
77. Савченко Л., Прадід Ю. Проблеми фразеології на сторінках часопису «Дивослово» (1951–2005 рр.): бібліографічний і тематичний покажчики. – Сімферополь, 2007.
78. Свердан Т. Народна фразеологія та екологічна свідомість українців // Дивослово. – 1999. – № 10. – С. 16–18.
79. Свердан Т. Усічені фразеологізми в трилогії Б.Лепкого «Мазепа» // Дивослово. – 1999. – № 1. – С. 14–17.
80. Сенчук Г. Фразеологічні вирази в творах Олекси Тесленка // Українська мова в школі. – 1958. – № 2. – С. 28–32.
81. Сидоренко М., Олійник І. Українсько-російський і російсько-український фразеологічний словник. – К., 1971.
82. Скрипник Л. Давня абетка і фразеологія // Українська мова і література в школі. – 1980. – № 9. – С. 74–75.
83. Скрипник Л. Із фразеології старої школи // Українська мова і література в школі. – 1980. – № 3. – С. 67–68.
84. Скрипник Л. Синоніміка у фразеології // Українська мова і література в школі. – 1972. – № 6. – С. 25–35.
85. Скрипник Л. Фразеологія // Сучасна українська літературна мова: Лексика і фразеологія / за заг. ред. акад. І.Білодіда. – К., 1973. – С. 331–435.
86. Скрипник Л. Фразеологія української мови. – К., 1973.
87. Спринчак Я. Етимологічний аналіз фразеологічних виразів // Українська мова і література в школі. – 1976. – № 5. – С. 33–38.
88. Теклюк В. Вивчення фразеології в 5 класі // Дивослово. – 1999. – № 4. – С. 24–26.
89. Теклюк В. Фразеологізми як синтаксичні одиниці в публіцистиці // Дивослово. – 2002. – № 1. – С. 14–16.
90. Тесленко О. Міжпредметні зв'язки як дидактична умова підвищення рівня знань учнів з фразеології // Дивослово. – 2000. – № 1. – С. 37–39.
91. Удовиченко Г. Предмет фразеології та семантичні типи фразеологізмів // Українська мова і література в школі. – 1965. – № 2. – С. 20–24.
92. Удовиченко Г. Словник українських ідіом. – К., 1968.
93. Удовиченко Г. Фразеологічний словник української мови: в 2 т. – К., 1984.
94. Ужченко В. Вивчення фразеології в середній школі. – К., 1990.
95. Ужченко В. Весільні фразеологізми // Українська мова і література в школі. – 1991. – № 5. – С. 86–88.
96. Ужченко В. Вискочити як Пилип з конопель // Українська мова і література в школі. – 1983. – № 10.
97. Ужченко В. Водою не розіллеш // Українська мова і література в школі. – 1985. – № 12.
98. Ужченко В. Роздавальний матеріал для вивчення фразеології // Українська мова і література в школі. – 1977. – № 8.
99. Ужченко В. Фразеологічний словник української мови: у 2 кн.: [рецензія] // Дивослово. – 1994. – № 12. – С. 58–59.
100. Фразеологічний словник української мови: у 2 кн. – К., 1993.
101. Чак Є. Матеріали для позакласної роботи з фразеології // Українська мова і література в школі. – 1968. – № 6. – С. 52–58.
102. Чак Є. Матеріали для позакласної роботи з фразеології // Українська мова і література в школі. – 1969. – № 3. – С. 60–63.
103. Чак Є. Н.О.Батюк. Фразеологічний словник: [рецензія] // Українська мова і література в школі. – 1966. – № 9. – С. 83–85.
104. Чак Є. Словник українських ідіом. Уклад Г.М.Удовиченко: [рецензія] // Українська мова і література в школі. – 1969. – № 5. – С. 85–87.
105. Чередищенко І. Нариси з української фразеології (з російсько-українськими паралелями): Прийменникові конструкції. – К., 1952. – Ч. 1.
106. Шадура В. Лексика і фразеологія поезій П.Г.Тичини // Українська мова в школі. – 1957. – № 1. – С. 22–27.
107. Юрчук Л. Теоретичні засади реєстру Фразеологічного словника української мови // Мовознавство. – 1983. – № 5. – С. 23–32.
108. Януш Я. З'ясування складних питань під час вивчення лексики і фразеології // Українська мова і література в школі. – 1974. – № 8. – С. 72–75.